

Тема 1. Історія, сутність та типологія соціального партнерства

План

1. Історія розвитку партнерства як форми гармонізації людських відносин.
2. Сутність, зміст та ознаки соціального партнерства.
3. Типологія партнерства.

 Основні поняття: соціальне партнерство, альянс, консенсус, представництво, патерн, трипартизм, біпартизм, автономність, домовленість, діалог, суспільний договір, конструктивне та деструктивне партнерство.

1. Історія розвитку партнерства як форми гармонізації людських відносин

Розкриваючи історію формування партнерства в суспільних відносинах, звернемо нашу увагу на специфіку походження цього поняття. Природа партнерства міститься у значенні англійського слова *part* – «частина». Так, Платон писав: «Місто, на мій погляд, народжується тоді, коли кожен з нас сам для себе буває недостатнім та має потребу у багатьох» [8, с. 296]. Відтак, в основі цього явища лежить об'єднання діяльності людей на засадах спільної участі задля забезпечення ефективної сумісної діяльності. Партнерство постає основою орієнтиром на благо для всіх учасників суспільних відносин.

Специфікою історії партнерства є значний час латентності його розвитку. *Етап зародження партнерства* починається з осмислення розподілу праці як елементу спеціалізації у створенні матеріальних благ відповідно до навичок і хисту. Платон стверджує, що «зі справ у місті кожен громадянин повинен виробляти те, до чого найбільше схильна його природа» [8, с. 205]. Тобто, однією з передумов становлення партнерства є розподіл праці, що призвів до

появи партнерів-дольників, які обмінювалися результатами своєї праці для спільного існування.

Разом із цим відбуваються і перші спроби закріпити відносно рівний статус у представників однієї верстви населення. Так, Аристотель зазначає, що статура у «вільних людей відрізнялась від фізичної організації рабів: в останніх тіло міцне, придатне для виконання необхідної фізичної праці; вільні ж люди тримаються прямо та не придатні до виконання подібного роду робіт, проте вони придатні для політичного життя» [1, с. 41]. Зазначена передумова визначає вплив середовища та рівня здібностей учасника суспільних відносин на майбутнє партнерство, що із самого початку викликає сумніви щодо його рівноправності, тому що це рівноправність спроможних.

Наступним етапом на шляху до розвитку соціального партнерства стала *активізація військових та державно-політичних альянсів в період Середньовіччя*. Вони лягли в основу сучасного ділового та міжнародного партнерства. Тобто на рівні суспільних відносин з'являється потреба у пошуці однакових за статусом помічників у вирішенні накопичених проблем щодо розподілу ресурсів життєдіяльності. Створюється «поле довіри», а також формуються альянси, які спрямовані на регулювання та гармонізацію окресленого поля суспільних відносин. Разом із цим, вперше виникає ідея потенційного партнерства для нездатних та неспроможних.

У цей час формуються елементи гармонійного соціального розвитку, які передбачають взаємодію партнерських проявів суспільного життя з такими проявами владної взаємодії, як патерналізм. Впровадження цієї моделі відбувається на основі посилення влади церкви на суспільні відносини. Так, А. Августин, доводячи переваги релігійних установ над державною владою, писав: «Оскільки головна умова взаємного союзу в будь-якій державі полягає у покорі царям і взагалі вищій владі, то наскільки більше повинні ми підкорятися у всьому Богу, царю небесному, який править усім Всесвітом» [13, с. 201]. У цій позиції патерналізм досліджується як цілісна форма

духовної влади, яка впливає на розвиток суспільних відносин, обґрунтовуючи становлення патерналізму в суспільстві.

Період Відродження став підґрунтям для відкриття *етапу боротьби за привалювання колегіальної форми управління суспільними відносинами*. Ці процеси досліджував Н. Макіавеллі. Він аналізував прояви боротьби організованих груп нової економічної еліти з одноосібними владними представниками сакральної держави [6]. Висвітлюючи стан відносин між церковною владою та владою баронів, Н. Макіавеллі розкриває заперечення існуючої форми патерналізму церкви та спрямованість до переходу до більш збалансованих форм організації суспільних відносин. Велике Відродження вплинуло на оформлення необхідності боротись за свій статус.

В епоху Просвітництва набуває розвитку *етап формування ідеологічних засад партнерської взаємодії та втілення лімітованого партнерства у буржуазному класі*. Дж. Локк говорить про свободу, рівність та збалансований доступ до ресурсів життєдіяльності як перспективні складові організації суспільних відносин [5]. Елементи партнерської взаємодії закріплюються та переосмислюються як невід'ємні конструктивні регулятори життя кожної людини.

Дж. Локка по праву вважають одним із ідеологів лібералізму, який сприяв практичній трансформації суспільних відносин від жорсткої ієрархічності до обмеженої рівноправності – «партнерства буржуа». Власне демократія отримує базовий постулат у вигляді недоторканості приватної власності як основи благополуччя кожної людини.

У подальшому визначальним кроком на шляху розвитку соціального партнерства стало формування ідеї «суспільного договору», що ознаменувало початок *етапу розповсюдження партнерства на всіх учасників суспільного життя*. Ж. Руссо сформулював позицію щодо участі загалу у формуванні суспільно-політичних та економічних процесів, а також зробив вагомий внесок у розбудову конструкції «громадянське суспільство – правова держава». Як партнерську конструкцію – колективний суб'єкт взаємодії

Ж. Руссо визначає асоціацію вільних осіб, які об'єднуються для захисту та примноження набутої сукупності матеріальних благ [10]. На цьому етапі партнерство стає основою для зародження демократичних відносин.

Зламом у реальному оформленні соціального партнерства у політичних колах та свідомості еліт стали трагічні події 1914 року у США, які отримали назву «Бійня у Ладлоу», коли шахтарі-прасувальники чинили збройний спротив національній гвардії, яку викликав Рокфеллер, що був власником компанії. Трагедія швидко набула розголосу у ЗМІ, а працівники американських підприємств вперше отримали право реально впливати на своє життя.

Проте, справжній проривом у розвитку соціального партнерства 1917-1919 роки. У цей час починає активно розвиватися робітничий рух і підкреслюється значення цієї верстви у житті суспільства. Цей етап народжує такі елементи сучасного партнерства, як необхідність боротись за своє благополуччя та домовлятися задля забезпечення стабільності виробництва суспільних благ.

Спираючись на вказану ситуацію, можна виділити *етап формалізації партнерства в суспільно-трудових відносинах*. Наслідком бажання домовлятися стає створення у 1919 році в рамках Версальської угоди організації з регулювання та стандартизації суспільно-трудових відносин – Міжнародної організації праці. Під час її роботи і були сформовані основні засади партнерської взаємодії в процесі виробництва суспільних благ.

Розповсюдження партнерських форм взаємодії в різних сферах суспільного життя сприяло підвищенню інтересу до нього з боку як закордонних, так і вітчизняних мислителів. Непересічний внесок в аналіз партнерства та його проявів в сучасних суспільних відносинах внесли С. Жданенко [2], Г. Задорожний [4], Н. Романова, І. Мельник [9] та багато інших дослідників децентралізованих форм організації суспільного життя. А відтак, окремо можна визначити *етап наукового відкриття, обґрунтування та переосмислення партнерства в сучасних суспільних відносинах*.

Підсумовуючи вище сказане, можна виділити такі етапи розвитку партнерства в сучасних суспільних відносинах: а) зародження партнерства; б) диференціації партнерської взаємодії в різних сферах суспільного життя та активізація військових та державно-політичних альянсів; в) боротьби за привалювання колегіальної (партнерської) форми взаємодії в управлінні суспільними відносинами; г) формування ідеологічних засад партнерської взаємодії та втілення лімітованого партнерства буржуа; д) розповсюдження партнерського характеру на взаємодію всіх учасників суспільного життя; е) формалізації партнерства у суспільно-трудових відносинах; е) наукового відкриття, обґрунтування та переосмислення партнерства в сучасних суспільних відносинах. Відтак можна зазначити, що партнерство пройшло значний розвиток від форми кооперації до одного з найбільш вживаних регуляторів сучасного суспільного життя.

2. Сутність, зміст та ознаки соціального партнерства

Визначальною природою партнерства є бажання людини гармонійно співіснувати у навколишньому середовищі, виходячи із власних позицій та потреб. У такому разі соціальна робота виступає інструментом, який може підтримати збалансованість людської взаємодії як рівні громади, так і на рівні кожної конкретної організації. У цьому контексті рушійною силою розвитку партнерства є патерналізм як форма опіки задля становлення самодостатності потенційного учасника партнерських відносин.

У найбільш широкому значенні під партнерством слід розуміти форму організації суспільного життя, спрямовану на формування збалансованих людських відносин, визнання і підтримку самодостатності їх учасників задля досягнення взаємовигідних результатів.

Партнерство включає в себе низку ознак, які відрізняють його від інших регуляторів суспільних відносин:

1. Тяжіння до соціальної справедливості. Це зумовлено положенням людини у демократичному суспільстві та її внутрішнім бажанням відчувати себе на одному рівні з іншими членами суспільства. Макро та мікросоціальне обслуговування орієнтовано на те, щоб підтримувати у свідомості громадян потенціал партнерства.

2. Індивідуалістський вектор партнерів. Для учасників партнерських відносин притаманне збереження дистанції з іншою стороною діалогу задля пріоритетної реалізації власних інтересів. Індивідуалістський вектор є основною для ідентифікації та саморозвитку учасників зазначених відносин.

3. Взаємозалежність у досягненні бажаних результатів. Неможливість самостійного досягнення бажаного результату за рахунок стану зовнішнього середовища або завдяки піку розвитку власних можливостей сприяє кооперації зусиль в процесі суспільної життєдіяльності. У цьому контексті ідея партнерства лягла в основу нової ідеології соціальної обслуговування, де клієнт соціальної служби, незважаючи на проблеми, має гідний соціальний статус.

4. Договірний характер прийняття рішень. Домовленість є формою закріплення та підтвердження партнерського статусу учасників взаємодії, яка передбачає наявність усних та письмових нормативів щодо діалогу в спільній площині соціальної активності. У соціальній роботі відображенням цього є укладення договору на соціальне обслуговування.

5. Спрямованість до партнерського консенсусу. Недостатність власних ресурсів задля вирішення нагальних завдань стимулює конструктивний характер організації суспільних відносин задля збалансованого та гармонійного перерозподілу матеріальних благ. Виходячи з цього, повага до кожного учасника суспільних відносин, вільний характер спільної взаємодії та спрямованість до консенсусу стають невід'ємними складовими партнерства.

За змістом партнерські відносини можна описати як такі, що тяжіють до суб'єкт-суб'єктного характеру. Унікальність соціального партнерства полягає в об'єднанні різнорідних форм взаємодії. Партнерство розвивається між

різними шаблями соціальної конструкції, але функціонує тільки на основі досягнення балансу в обміні та споживанні ресурсі життєдіяльності. Відтак, формування партнерства є процесом постійного *переходу від «суб'єкт-об'єктних» до «суб'єкт-суб'єктних»* відносин задля досягнення більш високого рівня суспільного розвитку.

Партнерство є пріоритетним напрямком розвитку суспільних відносин. Разом із цим, воно пов'язане з іншим регулятором функціонування суспільного утворення, таким як патерналізм. Це явище є формою стимулювання та контролю за дотриманням партнерського характеру обміну благами, наявними у суспільстві.

Патерналізм передбачає наближення до соціальної держави шляхом гарантування підтримки рівного доступу до цих благ. Відбувається зменшення дистанції соціальної взаємодії та актуалізується питання соціальної допомоги. У свою чергу, партнерство, яке ґрунтується на інтерсуб'єктній моделі взаємодії учасників обміну матеріальними та духовними благами, впливає на розвиток самостійного статусу кожного суб'єкта взаємодії, що збільшує дистанцію між ними та фіксує рівність як велику мету для кожного учасника суспільних відносин.

У процесі суспільного розвитку формування регуляторних механізмів, які спрямовані на розбудову партнерства, відбувалося **на основі представництва**. У цьому розкривається баланс індивідуального та колективного в природі партнерства. Модель делегування або представництва є «вінцем» розподілу праці, який формулює систему управління суспільними відносинами.

Представницька модель партнерської взаємодії розвивається у сфері надання соціальних послуг, виробництва та розподілу матеріальних благ, на політичному олімпі та в сучасних міжнародних відносинах. Вона призначена для збереження гармонійного характеру суспільно-державної взаємодії.

В українському соціально-правовому просторі прийнято використовувати поняття соціальний діалог, який є синонімом соціального

партнерства. Варто зауважити, що діалог більше орієнтований на тривале досягнення домовленостей, а не на конкретний результат. Законом України «Про соціальний діалог» - це інструмент регулювання суспільно-трудових відносин визначається як: «...процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин» [3]. Проте, це тільки фундамент для побудови реального управлінського механізму, який потребує детального опрацювання та практичного застосування на кожному рівні.

Формування суспільних відносин на засадах партнерства передбачає обов'язкову наявність відповідних передумов:

1. Створення збалансованого механізму використання ресурсів життєдіяльності в суспільному просторі задля стимулювання саморозвитку кожного його представника.

2. Впровадження суспільно-політичних регуляторів, які б гарантували та стимулювали досягнення рівня партнерства кожним учасником сучасних суспільних відносин. Контроль дотримання правил партнерської взаємодії є основою відповідального та поважного ставлення представників суспільного утворення один до одного.

3. Формулювання та втілення суспільно-правових конструкцій, які б забезпечували дотримання норм та цінностей гармонійного людського співіснування на основі індивідуального усвідомлення необхідності їх дотримання кожним учасником суспільних відносин.

4. Становлення соціокультурного простору з конструктивними ідентифікаторами, які б забезпечували повноцінний та цілісний духовний розвиток особистості не тільки в межах власний інтересів, а й задля суспільного утворення.

5. Розвиток громадських організацій, які б займали активну громадянську позицію та виховання соціально відповідального бізнесу, що би він піклувався про своїх працівників, споживачів та інших учасників суспільних відносин, котрі потребують його уваги.

3. Типологія партнерства

Партнерство є складним та багатовекторним явищем, яке знаходить своє відображення у різних сферах суспільного життя та міжнародних відносин. Прояви партнерства відрізняються за умовами навколишнього середовища, кількісним та якісним складом учасників взаємодії та специфікою розвитку суспільних відносин.

Одним з найбільш розповсюджених є розподіл партнерства *за кількістю учасників відносин*.

По-перше, **міжособистісне партнерство** як взаємодія двох чи більше осіб, які мають однаковий рівень розвитку, але потребують об'єднання зусиль задля досягнення бажаного результату у спільному та особистому житті. Приклад: родинні відносини, дружба, напарники та інше.

По-друге, **міжгрупове партнерство** як взаємодія двох чи більше груп, які об'єднали свої зусилля задля досягнення спільних та взаємовигідних цілей у сучасних суспільних відносинах. Прикладами цього можуть слугувати такі форми групової активності, як взаємодія некомерційних організацій та органів влади в рамках здійснення соціального обслуговування.

По-третє, **міждержавне партнерство** як взаємодія декількох країн, які досягли єдиного рівня економічного, військового, політичного та культурного розвитку та об'єднали свої зусилля в роботі міжнародних організацій задля гармонізації світового простору. Приклад: Організація Об'єднаних Націй, Міжнародна організація праці, Червоний Хрест, ЮНІСЕФ та інші.

Найбільш розгалуженою та розвинутою є *класифікація партнерства за сферами його втілення в суспільному житті*.

Для розбудови гармонійних суспільно-державних відносин необхідне використання **партнерства у сфері надання соціальних послуг**. Воно являє собою форму децентралізованого державного та муніципального управління, що передбачає передання виконання частини соціальних зобов'язань до посередницьких організацій, які обираються та фінансуються державою на конкурсній основі та сприяють більш ефективному наданню соціальних послуг категоріям населення, які їх потребують.

Цей механізм сприяє формуванню ринку соціальних послуг, якщо держава бере на себе функцію регулятора, що передбачає регулювання використання матеріальних потоків та контроль за якістю наданих соціальних послуг. Приклад: соціальне замовлення як форма реалізації соціальної політики країни. Воно є продуктом колективної праці та відображає зв'язок громади з органами державної влади на партнерських засадах.

Визначальним за ступенем деталізації є втілення **партнерства в економічних відносинах**. Цей різновид розвивався як в організації регулювання процесу виробництва суспільних благ, так і у відносинах з приводу розподілу власності на засоби виробництва та вироблені продукти чи послуги.

Відповідно до специфіки становлення процесу виробництва та характеру взаємодії його основних учасників виділяються *трьохстороння та двохстороння модель партнерства в суспільно-трудовах відносинах*.

Перша – це **трипартизм**. Він являє собою форму регулювання взаємодії профспілкових організацій, власників засобів виробництва та органів державної влади, спрямовану на регуляцію виробничих відносин з метою збільшення обсягів і прибутковості виробництва, а також підвищення стандартів життя безпосередніх виробників суспільних благ.

Друга – **біпартизм**. Під ним слід розуміти форму регулювання суспільно-трудовах відносин, в якій профспілкові організації та власники засобів виробництва вирішують питання щодо координації виробничих відносин та

підвищення стандартів життя виробників суспільних благ фактично без участі органів державної влади.

Обрання тієї чи іншої форми регулювання трудових відносин залежить від специфіки розвитку суб'єкта господарювання, існуючого соціально-економічного простору, рівня правосвідомості учасників цього процесу.

Окремим різновидом партнерства в економічних відносинах є **ділове партнерство**. Воно є основою ефективної роботи виробників матеріальних благ та надавачів послуг. Конструкція ділового партнерства являє собою форму участі в управлінні процесами виробництва, накопичення, обміну та споживання ресурсів життєдіяльності. Цей різновид партнерства розвивається як між власниками засобів виробництва, так і між виробником та споживачем. Відтак, метою ділового партнерства є пошук форм спільного економічного розвитку та стимулювання форм споживання виробленої продукції та послуг.

Сучасна модель **політичного партнерства** є матрицею організації роботи кожного елементу суспільного простору. Розподіл влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки є формою збалансованої організації роботи владних інституцій у державі. Парламент, система органів виконавчої влади та суд є формами колегіального та професійного представництва інтересів громадян країни. У свою чергу, інститут президентства являє собою форму патерналістського регулювання дотримання правил і норм взаємодії між усіма перерахованими гілками влади.

Запорукою формування цілісного суспільного простору є **національно-культурне партнерство**. Одним із його різновидів є **внутрішнє національно-культурне партнерство** – форма об'єднання представників різних культур задля створення гідних умов для повноцінного розвитку кожної з них та толерантного співіснування в межах цілісного соціокультурного простору.

Іншим його різновидом є **міжнародне національно-культурне партнерство** – форму взаємодії різних культур та націй за межами країн їх

проживання задля обопільного ознайомлення із соціокультурним простором один одного.

Найбільш повно специфіка функціонування партнерства розкривається у його *класифікації за часом здійснення*.

Короткострокове партнерство – тимчасове об'єднання кількох учасників, яке створюється для досягнення однієї конкретної мети задля гармонізації суспільного чи світового простору.

Довгострокове партнерство – стійкі, цілісні та тривалі за часом стосунки, які спрямовані на постійну підтримку балансу та цілісності існуючої форми відносин.

Перспективне партнерство – відносини між учасниками, які досягли однакового рівня розвитку, проте в майбутньому спрямовані до партнерства.

Крім того, можна визначити *класифікацію партнерства за рівнем конструктивності*.

Деструктивне партнерство – форма маніпуляції, в якій під час взаємодії одна зі сторін, декларуючи партнерський характер відносин, спрямовує свої зусилля на реалізацію виключно власних егоїстичних інтересів.

Конструктивне партнерство – форма взаємодії, в якій учасники відносин діють виключно в межах закріплених правил партнерства та націлені на досягнення власних інтересів за допомогою роботи на спільний успіх.

Спираючись на вище зазначене, можна виділити такі класифікації партнерства: за кількісним складом учасників партнерських відносин, за сферами його втілення в різних сферах суспільного життя, за часом здійснення, за рівнем конструктивності. Вони розкривають специфічні риси функціонування партнерства в різних сферах суспільного життя та особливості його використання як в особистісних, так і в колективних інтересах. При цьому політичне партнерство як фундамент демократії є стимулом для реалізації партнерства в інших сферах суспільного життя.

??? Питання для самоконтролю

1. У чому полягає специфіка історії партнерства?

2. Що є базовою передумовою становлення партнерства?
3. На якому етапі розвитку партнерства формується «поле довіри»?
4. Коли відбулось ідеологічне оформлення партнерської взаємодії?
5. Яку роль зіграла «Бійня у Ладлоу» для становлення соціального партнерства в США?
6. Яке місце займає соціальна справедливість у побудові партнерських відносин?
7. На якій основі відбувається формування регуляторних механізмів для розбудови партнерства?
8. Як партнерство ділиться за кількістю учасників відносин?
9. Які організації можна вважати прикладом міждержавного партнерства?
10. Яка різниця між біпартизмом, трипартизмом та мультипартизмом?

Тести та завдання для самоперевірки:

1. Яка з наведених ознак суспільних відносин є партнерською?
 - а. Спрямованість до консенсусу;
 - б. Спрямованість до домінування;
 - в. Спрямованість до маніпулювання.
2. Який документ є еквівалентом суспільного договору у республіці?
 - а. Конституція;
 - б. Декларація про незалежність;
 - в. Білль о правах.
3. До якого типу відносин тяжіють учасники соціального партнерства?
 - а. Суб'єкт-суб'єктні відносини;
 - б. Суб'єкт-об'єктні відносини;
 - в. Співзалежні відносини.
4. На основі чого відбулось формування регуляторних механізмів партнерства?
 - а. На основі представництва;
 - б. На основі права сильного;

в. На основі оптимізації державотворчих процесів.

5. До якої кількісної структури сьогодні тяжіють партнерські відносини?

а. Біпартизм;

б. Трипартизм;

в. Мультипартизм.

Практичні завдання

1. Проведіть мозковий штурм на тему: «Напрямки відновлення соціального партнерства в Україні».
2. Підберіть та охарактеризуйте п'ять конкретних прикладів для кожного типу партнерства.
3. Порівняйте ознаки деструктивного та конструктивного партнерства. Результати необхідно оформити у вигляді таблиці.

Використана література:

1. Арістотель. Політика/ Пер. з давньогрец. О.Кислюк. Київ : Основи, 2000. 236 с.
2. Жданенко С. Б. Партнерское взаимодействие в процессе становления гражданского общества : монографія. Харьков : Вапнярчук Н. Н., 2006. 168 с.
3. Про соціальний діалог в Україні : Закон України від 23.12.2010 № 2862-VI. URL : [http:// zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/ main.cgi?nreg=2862-17](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2862-17).
4. Задорожний Г.В. Соціальне партнерство – реальний шлях до відкритого суспільства / Г. В. Задорожний, О. В. Коврига, В. В. Смолоник. Харків : ХІБМ, 2000. 192 с.
5. Лок Дж. Два трактати про врядування / пер. з англ.: О. Терех, Р. Димерець. Київ : Основи, 2001. 265 с.
6. Макіавеллі Н. Державотворець. Про військове мистецтво. Київ : Арій, 2020. 408 с.
7. Платон. Держава. Львів : Априорі, 2021. 464 с.

8. Романова Н. Ф., Мельник І. П. Соціальне партнерство : навч.-метод. посіб. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 238 с.
9. Руссо Ж.-Ж. Вибрані твори/ Пер. с фр. Харків :Фоліо, 2018. 603.
10. St Augustine. City of God. London :Penguin, 2003. 1184 p.